

Кращі видання за 30-річчя були відзначені нагородами. На ВДНГ СРСР у 1975 р. ряд конспектів лекцій та учбових посібників науковців університету удостоєні нагород. Зокрема, срібною медаллю нагороджено професора Котелянського Е. О. за створення комплекту учбово-методичних посібників з елементами програмованого навчання з курсу очних хвороб, бронзовими медалями – професора Кишка О. М. за розробку першої частини конспекту лекцій “Сучасний стан вчення про хворобу Боткіна” (1972), професора Мельника І. О. за розробку “Курсу клінічних лекцій з ревматології”, доцента Сака Ю. М. за написання навчального посібника “Латинська мова” та доцентів

Баглая Й. О., Бендзара Б. П. за розробку “Методичного посібника по написанню курсових робіт з зарубіжної літератури”.

Дипломами Всесоюзного товариства “Знання” відзначені монографії “40 незабутніх днів” Співака Б. І., Трояна М. В. (1970), “Весна відродженого краю” (1974) колективу авторів, “Шляхом до щастя” (1974) колективу авторів; дипломом Державного Комітету Ради Міністрів УРСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі – книгу “Місто над Ужем” (1974) Гранчака І. М., Палька В. В.

Тиким було 30-річчя УжДУ в наукових здобутках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ЗОДА, Ф. Р - 545.- Оп. 6.- Спр. 32.- А. 63.
2. ЗОДА, Ф. Р - 545.- Оп. 6.- Спр. 24/542.- А. 87.
3. ЗОДА, Ф. Р - 545.- Оп. 6.- Спр. 52/542.- А. 11.
4. ЗОДА, Ф. Р - 545.- Оп. 44.- Спр. 1.- А. 3.
5. ЗОДА, Ф. Р - 545.- Оп. 6.- Спр. 32/448.- А. 1, 60.

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В США: ЕТНІЧНО-КУЛЬТУРНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ

ПОПОВА З.В.

Неодмінною умовою реалізації Україною своїх можливостей є її активне і повномасштабне входження до світового співтовариства, спираючись на свої фундаментальні загальнонаціональні інтереси, відповідно до яких визначаються засади, напрями, пріоритети та функції її зовнішньої політики. Серед головних пріоритетних функцій “Основні напрями зовнішньої політики” України визначають і контакти з українською діаспорою. Термін “українська діаспора” став широко вживаним та замінив багато відомих перехідних означень. Нині поняття “українська діаспора” стосується українців або ж осіб українського походження, які перебувають за межами історичної батьківщини, але попри всі відмінності в традиціях, соціальному положенні, статусі, освіті зберегли спільність

інтересів, пам'ять про батьківщину і прагнення сприяти розбудові української держави. При цьому слід врахувати такі головні ознаки:

– реальністю стало існування незалежної Української держави зі своїми політико-адміністративними кордонами та розпорощенням українців поза ними у багатьох країнах світу;

– частина українців, які проживають в інших державах, – це корінне (автохтонне) населення. Інші розміщені дисперсно на території країн мешкання;

– внаслідок тривалої взаємодії та консолідації серед зарубіжних українців усталилася певна єдність поглядів на місце України в світі та їхню власну долю.

Масова еміграція з українських земель на міжнародний ринок праці була спрямована на певні регіони планети. Тому вся українська діаспора умовно поділяється на дві великі гілки: західну (країни Північної і Південної Америки та Західної Європи, Австралія, Нова Зеландія, Близький і Далекий Схід) та східну (держави – республіки колишнього СРСР – теперішні країни СНД, Балтії). Найчисельніша діаспора – в Російській Федерації, де за офіційними даними проживає близько 5 млн. українців, за неофіційними – до 20 млн. Значна кількість українців також у Казахстані (900 тис.), Молдові (600 тис.), Білорусі (300 тис.). Серед країн далекого зарубіжжя найчисельнішими є українські громади у США – близько 2 млн., Канаді – понад 700 тис., Бразилії – 400 тис. Українці опинилися за межами батьківщини в різні часи і з різних причин.

Процес утворення західної діаспори обумовлений конкретно соціально-економічними й політичними чинниками та позначений трьома основними хвилями переселенського руху. Перша з них започаткувалась у другій пол. XIX століття і тривала до початку XX століття. Вона мала характер трудової еміграції і була викликана здебільшого соціально-економічними причинами. Друга хвиля, що припадає на період між двома світовими війнами, сформувалася внаслідок взаємодії соціально-економічних і політичних факторів. Тут особливу роль відіграли події, пов'язані з першою світовою війною і трагічними наслідками Української революції 1917-1920 рр. та інші. До третьої емігрантської хвилі належать всі українці, що виїхали за межі батьківщини під час та після другої світової війни.

США можна вважати найпершою країною, що з 1870 р. приваблювала найзначніші групи українських переселенців. Саме того року кілька десятків русинів (українців) із Закарпаття подалися на заробітки до вугільних копалень штату Пенсільванія. До самого початку першої світової війни потік еміграції із Закарпаття до США постійно зростав. За ними рушили й галицькі селяни, бідняки з Лемківщини. Особливо прискорився цей процес еміграції до США у 90-ті роки і на початку XX століття. Сюди ж спрямовувався й потік переселенців із Східної України, хоча він був значно меншим, ніж із західноукраїнських земель.

З середини 90-х років найбільш принагідними для поселення стали вважатися США і Канада. За ними йшли Австралія, Нова Зеландія, Гавайські острови та інші райони або країни Тихого океану і Далекого Сходу, хоча потік української еміграції до них був невеликим.

Відомий дослідник і громадський діяч початку XX ст. Юліан Бачинський, який перший підготував і видав книжку про українців у США, зазначав, що перші українські емігранти з Київської губернії прибули до США у 1892 р. й розселилися на фермах у штаті Вірджинія. За даними імміграційної комісії конгресу США, з 1899 р. по 1910 р. з Російської імперії до США прибули 1.034 українці.

Найпершим відомим емігрантом, що вважав себе українцем, був Агапій Гончаренко, народжений на Київщині у 1832 р. Він вчився у духовній семінарії, був ченцем Києво-Печерської Лаври, а потім служив у канцелярії митрополита Філарета, дотримувався антикріпосницьких поглядів. За зв'язки з російськими революціонерами-емігрантами, зокрема з журналом «Колокол», що його видав у Лондоні О. Герцен, А. Гончаренко зазнав переслідувань з боку царських властей. 1 січня 1865 р. він прибув до США, оселившись спочатку в Бостоні, потім у Нью-Йорку, а згодом у Сан-Франциско в Каліфорнії. Саме там у 1868-1872 рр. він організував видання двотижневика «Аляска геральд» російською та англійською мовами.

Юліан Бачинський у книзі «Українська еміграція в З'єднаних Державах Америки», виданій у Львові в 1915 р., зокрема згадує про Ю. Кашицького, що прибув до США у 1872 р., працював у Нью-Йорку рознощиком білизни, а потім перебрався до штату Нью-Джерсі. Він називав й інших піонерів-емігрантів – Михайла Золяка з Гончови Горлицького повіту (прибув до США у 1873 чи 1874 р.) та Пиворчука з Угруна Новосандецького повіту, котрий емігрував роком чи двома пізніше.

Початком масової еміграції українців до США вважається 1877 р. У 1884 р. у місцевості Шенандоа у штаті Пенсільванія виникла перша русинська громада. У зв'язку з цією датою деякі дослідники схильні навіть вважати саме її початком масової еміграції до США.

Слід сказати, що з усіх іммігрантів, які прибули до США з України між 1876 і

1914 рр., 40 процентів вважали себе русинами, 20 – росіянами і тільки 40 – українцями.

Існують й інші свідчення появи окремих українців на цьому континенті. У деяких списках іммігрантів, що прибули до Америки ще в XVII столітті, тобто до війни за незалежність (1775-1783 рр.), знайдено прізвища безсумнівно українського походження – Микола Оріх, Петро Луг, Данило Звір, Антін Самбір, Яків Шийка, Андрій Кисіль, Петро Степ, Матей Гора, Мартин Рудий, Християн Галицький. Один із провідних діячів українського робітничого руху в США Леон Толочко зазначав, що колишній редактор газети “Народна воля” Я. Чиж висунув версію пояснення такому давньому прибуттю українців до Америки [1]. Згідно з цією версією в 1658 р. після кровопролитних воєн з Богданом Хмельницьким та Швецією у Польщі були видані накази про те, що всі мали перейти до католицької віри або ж залишити межі держави. Крайній термін виїзду встановлювався 10 липня 1660 року. Польський дослідник Я. Тазбір писав, що саме з українських земель, які перебували під владою Польщі – Волинь, Прибужжя, – де був сильний опір запровадженню унії, втікачі рушили за кордон. Спочатку вони поселилися в Палатинаті (німецька провінція) та Голландії, а вже звідти разом з іншими емігрантами перебралися до Америки в Пенсільванію, яка на той час ще була англійською колонією.

Документи громадянської війни в США у 1861-1865 рр. свідчать, що в обох арміях – Північній і Південній – також були солдати з прізвищами, схожими на українські.

Розселивались українські іммігранти переважно в штатах Пенсільванія (міста Шенандоа та Піттсбург) і Нью-Йорк. Американська дослідниця Еміллі Балч дійшла висновку, що в 1899-1908 рр. у штаті Пенсільванія проживало 52 проценти всіх іммігрантів-українців, у штаті Нью-Йорк – 20 процентів. А загалом вони виявились розпорощеними по різних місцевостях – українців не було зареєстровано тільки в чотирьох штатах. Найвища концентрація українських іммігрантів спостерігалася на північному сході США, де зосередилось понад 98 процентів усіх переселенців [3]. Це зумовлювалось передусім ринком праці, саме там на той час потреба в робочій силі була найбільшою.

Те, що українські іммігранти, становлячи переважно селянську масу, були зайняті в США, як правило, у промислових галузях, з одного боку, пояснювалось настроями тимчасовості перебування в Новому Світі, бажанням заробити певні гроші та повернутись до старого краю. З іншого боку, навіть одержання земельної ділянки за помірковану плату вимагало капіталовкладень на помешкання, сільськогосподарський інвентар та робочу худобу, абсолютна ж більшість українських переселенців таких коштів не мала.

Перші українські емігранти у США були переважно неписьменними, без знання англійської мови. У перші десятиліття їх перебування у цій країні почали створюватися читальні кімнати, клуби, бібліотеки, де іммігранти-українці у вечірній час здобували початки грамоти, вчилися читати й писати українською та англійською мовами.

У ході громадянської війни територію України, на якій утверджувалася Радянська влада, залишили десятки тисяч людей. Більшість серед вимушеної еміграції становили ті, хто боровся зі зброєю в руках проти Радянської влади, представники різних верств населення тогочасної України. Солдати й офіцери білогвардійських, українських, самостійницьких армій, члени анархістських збройних формувань, зазнавши поразки у громадянській війні на Україні, змушені були відступати на західноукраїнські землі, а звідти й до зарубіжних країн. Досить багато було й таких, що незаслужено постраждали від Радянської влади, виявляли незгоду з політикою нових властей у галузі національних і соціальних відносин. Строката маса цих емігрантів, серед яких переважали прихильники Центральної ради, петлюрівської Директорії та гетьманату, розсіялася в Польщі, Чехословаччині, Австрії, Румунії, Болгарії, Німеччині, Франції, а частина з них перебралася за океан – здебільшого до США та Канади.

Політична й вимушена за своїм характером третя хвиля української еміграції представляла в основному людей з міст, освічених, ідеологічно орієнтованих.

Проблемою біженців і перемішених осіб вже з 1945 р. займалися міжнародні організації, передусім ООН. Була створена Міжнародна організація біженців, розроблялися різні проекти вирішення цього болючого

питання, ускладненого до того ж початком “холодної війни” між Сходом і Заходом.

Після тривалих переговорів і узгоджень національного законодавства розпочалося розселення мешканців таборів для “переміщених осіб” по різних країнах. Передбачалося, що вони мають працювати в таких галузях, як сільське господарство, гірничодобувна промисловість і лісорозробки. Велика кількість цих нових емігрантів знайла пристанище у США (80 тис.), Великобританії (35 тис.), Австралії (20 тис.), Бразилії (7 тис.), Аргентині (6 тис.), Франції (10 тис.) та інших країнах.

Аналізуючи ситуацію з українською діаспорою у Сполучених Штатах (у порівнянні з іншими країнами), слід підкреслити, що суттєвою перевагою українських американців є їхня досить велика чисельність. Еміграція більшої частини українців, котрі покидали свої домівки, рушивши до Сполучених Штатів, розтяглася у часі. Перші прибульці створили організаційний кістяк української громади – церкви та братства, число яких зросло під час другої хвилі імміграції. Ті, хто емігрував після другої світової війни, вчасно перехопили ініціативу “старих” іммігрантів. Зустрівши на новому місці численні українські заклади й організації, вони сконцентрували свої сили на створенні нових. Таким чином, українці в Сполучених Штатах відчували безперервність утворення все більш прогресуючої у своєму соціальному розвитку української еміграції.

Але для тих, хто бажав зберегти своє національне обличчя, існували певні труднощі. Розселюючись з економічних міркувань у містах, вони вже не могли дотримуватися традицій своєї, здебільшого сільської культури. Система освіти в США, як і в інших західних країнах, весь час була спрямована на асиміляцію іммігрантів. Це певною мірою пов'язано із тим, що досить багаточисельні, порівняно з іншими країнами Заходу, українці, становлять лише одну відносно незначну етнічну групу з тих багатьох, що проживають у Сполучених Штатах. За кількістю вони посідають двадцять перше місце в країні й дев'яте – у середньо-атлантичних штатах, цьому осередку українства.

США належать до західних держав, де асиміляційні процеси “плавильного котла” відбуваються найбільш інтенсивно. За дани-

ми демографічних досліджень, 66 процентів громадян українського походження не володіють мовою предків. Тільки 123,5 тисяч чоловік спілкуються українською мовою в сім'ях. Найбільша кількість українців, які володіють українською мовою, живе у штаті Нью-Йорк – понад 52 тисячі чоловік.

Як зазначалося, типовим для українських іммігрантів був порівняно низький рівень освіти. Це й не дивно – з огляду на те, що іммігранти першої, найзначнішої, хвилі походили переважно з найвідсталіших регіонів Європи, тож письменних серед них було близько половини. Навіть ті українці, хто народився у США, протягом тривалого часу займалися, головним чином, фізичною працею; лише деякі ставали службовцями.

Однак, як свідчать останні дослідження, нині ситуація змінюється. І якщо сьогоднішні тенденції не зазнають у майбутньому істотних зрушень, не виключено, що молоді українці за своїм рівнем скоро випередять представників інших етнічних груп США.

Зараз в українській етнічній групі спостерігається висока питома вага людей з вищою освітою. Час, який витрачають українці-чоловіки на здобуття освіти в цілому, становить 10,5 року. Близько половини українців до 25-річного віку проходить неповний курс навчання в університетах і коледжах. У ряді університетських центрів (Гарвардський, Іллінойський, Нью-Йоркський, Каліфорнійський, Колумбійський, Ратгерський, Лассальський університети та ін.) є можливість одержати диплом фахівця з української мови. У цих та ряді інших університетів українські студенти об'єдналися у федерацію, створили десятки українських студентських клубів. Україністику (мова, література, географія, історія, соціологія та ін.) викладають у 28 університетах і коледжах США. Тільки до Гарвардського університету на літні курси українознавства щороку поступає до 100 студентів (крім регулярних курсів на кафедрах історії й літератури Українського інституту цього ж університету).

Майже чотири тисячі українців, більшість з яких закінчила американські університети, викладає нині у коледжах і університетах країни. Вивченню україністики сприяє й діяльність Асоціації українських американських університетських професорів, які створили фонд фінансування українознавчих досліджень і займаються

видавничою справою, а також Американська асоціація українознавства.

Серед американських славістів і політологів українського походження найбільш відомі Ярослав Білинський (університет штату Делавер), Василь Дмитришин (Портлендський університет), Джордж Грабович, Ігор Шевченко (Гарвардський університет), Тарас Гунчак (Ратгерський університет), Едвард Косинець (Нью-Йорська публічна бібліотека), Іван Коропецький (Темпльський університет), Джон Решетар (Вашінгтонський університет), Роман Шпорлюк (Мігичанський університет), Любомир Вінер (Кентський університет) та ін.

Першою жінкою у США, яка стала провідним морським істориком цієї країни, стала жителька Нью-Йорка професор Марія Клячко. Її книга про видатного американського адмірала Вільяма Шефарда Бенсона дістала високу оцінку в академічному світі США як науково-історична праця. М. Клячко, яка походить з Тернопільщини, стала членом Ради Морської ліги США та кількох інших наукових асоціацій країни.

Українсько-американська громада створила значну кількість різних організацій. Щоб зрозуміти цей феномен, треба зважити на розвинутість у галичан та буковинців громадського життя, на прагнення кожної іммігрантської хвилі створити свої власні організації, а також відновити в Америці організації, які вони очолювали в Україні.

Сьогодні провідними українськими інституціями у Сполучених Штатах є ті, що були засновані першими іммігрантами, тобто церкви та братства. Українська католицька церква налічує близько 200 парафій і 285 тис. віруючих. Різні українські православні церковні організації нараховують близько 125 тис. членів, а число баптистів дорівнює 50 тис. Серед братських організацій найбільшою і найбагатшою є Українська національна асоціація, що налічує 85 тис. членів. Вона видає "Свободу" – найдавнішу і найпопулярнішу на Заході українську газету, а також інформативний англомовний "Український тижневик". Українська братська асоціація (відома раніше як Українська робітничка асоціація) має близько 25 тис. членів і видає газету "Народна воля" та часопис "Форум". Асоціація українських католиків має 19 тис. членів і свій друкований орган – газету "Америка". Перелік інших пе-

ріодичних видань надто довгий, щоб його тут наводити.

До останнього часу представником та координатором усіх українських організацій у Сполучених Штатах був Український об'єднаний комітет Америки. Та коли у 1980 р. він перейшов під контроль бандерівської фракції, виникла альтернативна організація – Українська американська координаційна рада.

Продовжуючи галицькі традиції, іммігранти третьої хвилі створили в Сполучених Штатах ряд ощадних і позичкових асоціацій та кредитних спілок. Разом з аналогічними закладами у Канаді та інших країнах Заходу ці організації об'єднують близько 120 тис. членів і мають капітал на суму майже 1 млрд. доларів. Іншою організацією, перенесеною з України до США, є Українська національна жіноча ліга (3,7 тис. членів і 83 осередки в 12 Сполучених Штатах). Серед численних молодіжних організацій найбільш помітними є скаутська – "Пласт" і націоналістична Спілка української молоді (СУМ). В обох налічується близько 4 тис. членів. Численні профспілки об'єднують українських інженерів, лікарів, професорів, учителів, письменників, журналістів, бізнесменів. В українських громадах існують танцювальні ансамблі та хори, переважно молодіжні.

Українські іммігранти завжди особливо турбувалися про навчання дітей української мови, про ознайомлення нових поколінь з історією та культурою України. Українська католицька шкільна система, що ще у 1970 р. складалася з 54 парафіальних шкіл, шести вищих учбових закладів та двох коледжів, де навчалися 16 тис. чоловік, забезпечувала, крім навчання англійської мови та релігії, знайомство з українознавчими предметами. Викладанням останніх обмежуються так звані суботні школи. У 70-х роках існувало близько 50 таких шкіл, де налічувалося 3,7 тис. учнів та 200 викладачів. Серед наукових закладів слід згадати Наукове товариство ім. Шевченка та Українську академію мистецтв та науки, що продовжували в імміграції традиції своїх львівського та київського прототипів. Однак, якщо йдеться про збереження культурної спадщини, найбільш помітним досягненням української громади в Америці було зібрання коштів на відкриття трьох українознавчих кафедр у Гарвардському універси-

теті в 1970 р. Невдовзі був заснований Гарвардський український дослідний інститут. Успішну реалізацію цього 6-мільйонного проекту забезпечили передусім керівництво Омеляна Прішака та щедрість понад 10 тис. українців-дарувальників.

Іншим проявом активності українських американців новітніх часів було встановлення пам'ятника Тарасові Шевченку у Вашингтоні в 1964 р., що зібрало разом майже 100 тис. українців. Протягом 70-х років багато іммігрантів протестували проти політики русифікації на Україні й виступали на захист українських дисидентів. Звільнення та прибуття до Північної Америки таких дисидентів як Валентин Мороз, Петро Григоренко, Святослав Караванський, Ніна Строката-Караванська, Надія Світлична й Раїса та Микола Руденки піднесли дух української громади. Однак це тривало недовго – у 80-х роках через питання про військові злочини протягом другої світової війни значно посилювалася напруженість у єврейсько-українських взаєминах. У 1983 р., під час відзначення 50-ї річниці голодомору 1932-1933 рр., українцям удалося відкрити очі багатьом американцям на цю катастрофу. А в 1988 р. вони спрямували зусилля на відзначення тисячоліття хрещення Русі.

Цілоком очевидно, що свідомість українських американців переобтяжена минулим. Цю орієнтацію можна певною мірою пояснити тим, що їхнє майбутнє як етнічної

спільності не є блискучим. Приплив іммігрантів-українців практично припинився. Зв'язки з батьківщиною тільки почали налагоджуватися. Незважаючи на асиміляцію на відміну від своїх попередників іммігрантам третьої хвилі вдалося досягти істотних успіхів у вихованні нового покоління громадських активістів. Для багатьох ця справа стала другою професією. Тим часом змінилося й навколишнє оточення: у Сполучених Штатах почали ставитися більш толерантно до етнічної самобутності національних меншин. Нарешті, українці, що народилися в Америці, почали відкривати для себе психологічні та соціальні переваги, пов'язані з належністю до певної етнічної групи. Вони досягли значних успіхів у підвищенні свого суспільного статусу. Тож можна з впевненістю твердити, що українці складають сьогодні невід'ємну частину середнього класу Сполучених Штатів.

Отже незважаючи на постійні процеси урбанізації та асиміляції українська громада витримала історичну перевірку на етнічно-культурну самоідентифікацію, зберігши свою приналежність до українства і в той же час зумівши стати невід'ємною складовою населення держави США, громадянами якої є її представники. Дбаючи про свою рідну культуру, мистецтво, українська етнічна група зберігає національну ідентичність у багатонаціональному середовищі США.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Толопко Л. Трудові українці США. Кн. I.- Нью-Йорк, 1984. - С. 78.
2. The Ukrainian in the United States/ Ed by P. Magosci// Cambridge.- 1979.- P. 41.
3. Шлепаков А. М. Українська трудова еміграція в США і Канаді.- К.- 1960.- С. 15.